

КАЗАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЙ

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»
MAVZUSIDAGI II XALQARO
ILMIY-NAZARIY KONFERENSIYA**

TOSHKENT - 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**«TURKIY XALQLARNING MA'NAVIY
INTEGRATSIYASI: TILI, ADABIYOTI,
MADANIYATI»**

**MAVZUSIDAGI II XALQARO ILMIY-NAZARIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

TOSHKENT - 2025

Mazkur ilmiy maqolalar to'plamida «Turkiy xalqlarning ma'naviy integratsiyasi: tili, adabiyoti, madaniyati» II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Maqolalarda turkiy tillarning rivoji va o'zaro o'xshashliklarini, umumiy adabiy merosimizni ilmiy asosda chuqur o'rganish; madaniy aloqalarni zamonaviy texnologiyalar orqali kengaytirish; tarjima va adabiy almashinuv orqali xalqaro miqyosda muloqotni kuchaytirish; raqamli platformalar orqali integratsiyani amalga oshirishga oid fikrlar yoritib berilgan. To'plamdan dunyo bo'yicha taniqli turkiyshunos olimlar, metodistlar, o'qituvchilar hamda ToshDO'TAU iqtidorli talabalarining maqolalari ham o'rin olgan.

To'plam til va adabiyot ta'limi bilan shug'ullanuvchi professor-o'qituvchilar, shu sohaning tadqiqotchilari, magistrant va talabalarga mo'ljallangan.

Taqrizchilar:

G.Asilova – *pedagogika fanlari doktori (DSc), professor.*

G.Norimova – *filologiya fanlari nomzodi, dotsent.*

Tahrir hay'ati:

S.Muhamedova, S.Qambarova, O.Turaqulova,
Y.Shirnova, M.Yo'ldosheva.

Mazkur to'plam matni Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2025-yil 2-iyundagi 10-sonli majlisida muhokama qilinib, nashrga tavsiya qilingan.

Izoh: Maqolalarning ilmiy saviyasi uchun mualliflar o'zlari mas'uldirlar.

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025/FTHS9613
“DADA QO'RQUT KITOBİ”NING YANGI TOPILGAN BURSA QO'LYOZMASI

Sulton Tulu

fil.f.dok, Mug'la Sitki Kochman universiteti professori

sultantulu@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-8851-7738

Annotatsiya: “Dada Qo'rqut kitobi” (=DKK) doston tarzida Qadimgi Anadolu Turkchasiga oid yozilgan asar bo'lib, XVI asrdan bizgacha yetib kelgan uchta nusxasi mavjud. Biz shu paytgacha asarning faqat Drezden va Vatikan nusxalarini bilardik. Keyinchalik bu nusxaning unchalik ma'lum bo'lmagan nusxasi Anqaradagi Turk Tarix Jamiyatidan topilgan bo'lib, unda o'g'uzlarning nasabnomasi va kirishi qayd etilgan va bu nusxa juda to'liq emas. Bursa nusxasini qo'shganda, bizda hozirda to'rt nusxa mavjud.

Maqolamiz mavzusi yangi topilgan Bursadagi Deda Qo'rqut kitobining nusxasi haqida bo'ladi. Bursa nusxasi 2022-yilning fevral oyida topilgan. Bursa nusxasining faksimili birinchi marta 2023-yil 7-iyulda Bursa hokimligi tomonidan uyushtirilgan tanishuv yig'ilishida ko'rindi. Bursa nusxasining til xususiyatlari boshqa nusxalarga qaraganda ancha rivojlangan. Bundan keyingi asrlarda matnning til xususiyatlari qanday shakllanganligi tushuniladi. “Dada Qo'rqut kitobi”ning Bursa nusxasi topilishi bilan tadqiqotchilar tomonidan qilingan ko'plab o'qish, talqin, ta'mirlash va talqinlarni qaytadan ko'rib chiqish zarurati paydo bo'ldi. Bu yerda biz ba'zi imlo, so'z va jumalardagi farqlarga to'xtalamiz.

Kalit so'zlar: O'g'uznoma, Dada Qo'rqut kitobi, tarjima va talqin muammolari, Dede Qo'rqut kitobi Bursa qo'lyozmasi...

Özet: Dede Korkut Kitabı (= DKK), 16. yüzyıldan elimize geçen, üç nüshası olan destanımsı şiir türünde yazılmış Eski Anadolu Türkçesine ait bir eserdir. Şimdiye dek eserin bizce Dresden ve Vatikan nüshaları bilinmekteydi. Daha sonra da pek bilinmeyen, içinde Oğuzların şeceresi ve girişi bulunan Türk Tarih Kurumunda Ankara nüshası bulunmuştu, ki bu nüsha oldukça eksik bir nüshadır. Bursa nüshası ile birlikte hâlihazırda elimizde tam dört nüsha bulunmaktadır.

Bildirimizin konusu Dede Korkut Kitabı'nın yeni keşfedilen Bursa nüshası üzerine olacaktır. Bursa nüshası 2022 yılının Şubat ayında keşfedildi. Bursa nüshasının tıpkıbasımı ilkin 7 Temmuz 2023 tarihinde Bursa Belediyesi tarafından düzenlenen tanıtım toplantısında gün yüzü gördü. Bursa nüshasının dil özellikleri, diğer nüshalarla karşılaştırıldığında daha ilerlemiş durumdadır. Buradan metnin dil özelliklerinin ileriki yüzyıllarda nasıl şekillendiği anlaşılmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nın Bursa nüshasının keşfedilmesi ile, araştırmacılarca yapılan birçok okuma, anlamlandırmalar, onarımlar, yorumları yeniden değerlendirme ve gözden geçirme ihtiyacı doğmuştur. Burada vaktimiz el verdikçe bazı imla, kelime, cümle farklılıklarına değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Oğuzname, Dede Korkut Kitabı, Çeviri ve yorum problemleri, Dede Korkut Kitabının Bursa nüshası.

Abstract: The Book of Dada Korkut (=DKK) is a work written in the style of a poem in Old Anatolian Turkish, and three copies have survived from the 16th century. Until now, we only knew the Dresden and Vatican copies of the work. Later, a little-known copy of this copy was found in the Turkish Historical Society in Ankara, which records the genealogy and introduction of the Oghuz, and this copy is not very complete. Including the Bursa copy, we now have four copies.

The topic of our article will be the newly discovered copy of the Book of Dada Korkut in Bursa. The Bursa copy was found in February 2022. A facsimile of the Bursa copy was first seen on July 7, 2023, at an introductory meeting organized by the Bursa governorate. The

linguistic features of the Bursa copy are much more developed than other copies. This will help us understand how the linguistic features of the text were formed in the following centuries. The discovery of the Bursa copy of the "Book of Dada Korkut" has necessitated a review of the numerous readings, interpretations, corrections, and interpretations made by researchers. Here we will focus on some spelling, word, and sentence differences.

Keywords: Oguznama, Book of Dada Korkut, translation and interpretation problems, Bursa manuscript of the Book of Deda Korkut...

"Dada Qo'rqt kitobi"(= DKK) XVI asrga mansub doston ko'rinishidagi adabiy asar bo'lib, hozirgacha uning uchta qo'lyozmasi bizga ma'lum edi. Keyin Dresden va Vatikan qo'lyozmalaridan tashqari Anqarada "Turk Tarix Kurumu"da qo'lyozmasi topilgan edi. Shunda O'g'uzlarning nasabnomasi va muqaddimasi mavjud, ammo qisqa va to'liq bo'lmagan bir qo'lyozma. Bursadan topilgan yangi qo'lyozma bilan birgalikda hozirda jami to'rtta qo'lyozma mavjud¹.

Taxminlarga ko'ra, DKKdagi hikoyalar nafaqat 1310-yilgacha og'zaki ravishda uzatilgan, balki qog'ozda ham mavjud bo'lgan. "Dada Qo'rqt" kitobida O'g'uz xalqining ilk tarixi haqida so'z boradi. Uyg'urcha O'g'uznomaning muntazam o'lchagichi bo'lsa, Dede Qo'rqt kitobi nazm va nasr aralashmasidan iborat. Bizgacha yetib kelgan qo'lyozmalar XVI asrga to'g'ri kelgan bo'lsa-da, kitobdagi epik hikoyatlar O'g'uzlar davriga, ya'ni ular Sirdaryoning quyi qismida, ya'ni 9—11-asrlarga to'g'ri keladi.

Ma'ruzamiz "Dada Qo'rqt kitobi"ning yangi topilgan Bursa qo'lyozmasiga qaratilgan. U aslida 2022-yil fevral oyida kashf etilgan. U birinchi marta professor Ersen Ersoy tomonidan o'sha yilning 17-martida Mimar Sinan Güzel Sanatlar fakultetida bo'lib o'tgan simpoziumda ilmiy jamoatchilikka taqdim etilgan. Bursa qo'lyozmasining faksimil nashri Bursa shahar hokimiyati tomonidan 2023-yil 7-iyulda taqdim etildi.

Bursa qo'lyozmasi Dresden qo'lyozmasiga o'xshagan "Dede Qo'rqt kitobi"ning ilgari noma'lum bo'lgan nashridir. Dresden qo'lyozmasi murakkab edi, shuning uchun uni o'qish va izohlash qiyin edi. Bizgacha yetib kelgan eng qadimgi qo'lyozma 1512-yildan oldingi (16-asr boshlari) Vatikan qo'lyozmasi bo'lib, u Sulton Boyazid II ning o'g'li Alemshohga bag'ishlangan. Bursa qo'lyozmasi taxminan 125 yil o'tib yozilgan. Qo'lyozma qog'ozi g'arbiy bo'lib ko'rinadi va 1610 va 1640-yillar orasida; Biroq, qo'lyozmaning moybo'yoqli belgisi 1635-yilga to'g'ri keladi. Shuning uchun qo'lyozma 1635-1640 yillar oralig'ida, ya'ni 17-asrning ikkinchi yarmida yoki 18-asrda yozilgan deb taxmin qilinadi.

¹ Bursa qo'lyozmasi haqida batafsil ma'lumot uchun qarang: Osman Fikri Sertkaya, "Dede Korkut Kitabı'nın Bursa yazmasının "Giriş" Bölümü", *Dede Korkut Kitabı Bursa Yazması Tıpkıbasım*, Bursa Büyükşehir yayını. Sertkaya muqaddimada Bursa qo'lyozmasi matnini Vatikan, Dresden va Anqara qo'lyozmalari bilan solishtirib, matnning tanqidiy nashrini amalga oshiradi. Bursa nüshasining filologik tekshiruvi Prof. Ferruh Ağca tomonidan nashr qilinadi.

Bursa qo'lyozmasining til xususiyatlari boshqalarga qaraganda ancha rivojlangan. Bundan keyingi asrlarda matnning lingvistik xususiyatlari qanday rivojlanganligi haqida xulosa chiqarishimiz mumkin.

Bu qo'lyozma Drezden qo'lyozmasiga o'xshaydi, chunki u kirish bo'limi va o'n ikkita hikoyadan iborat. Xuddi shunday, har bir sahifada o'n uchta qator mavjud. Qo'lyozmaning boshida sarlavha sahifasi ham, oxirgi sahifasi ham yo'q va 2a sahifadan boshlanadi. Hikoyalarning sarlavhalari qizil siyoh bilan yozilgan bo'lib, ulardagi ba'zi she'rlar (so'ylamalar) ham diqqatni jalb qilish uchun qizil siyoh bilan ajratilgan.

Matn va so'z boyligi jihatidan Bursa qo'lyozmasi Drezden qo'lyozmasiga o'xshaydi. U 119 varaqdan iborat bo'lib, jami 238 sahifani tashkil etadi, garchi birinchi va oxirgi sahifalar yo'q va shuning uchun sana ko'rsatilmagan. Bursa qo'lyozmasi Drezden qo'lyozmasidagi noto'g'ri o'qishlarni tuzatishga yordam bera olish juda muhimdir. Bu yerda, xususan, oldingi asrlarda qo'llanmagan so'zlar ko'pincha tushunarsiz yoki noto'g'ri aytiladi.

Drezden qo'lyozmasining kelib chiqish sanasi ma'lum emas. Bursa qo'lyozmasi bilan solishtirganda eskiroq til xususiyatlariga ko'ra, 16-asrda yozilgan deb taxmin qilinadi.

“Dada Qo'rquyt kitobi”ning to'rtta qo'lyozmasi muqaddimasida dastlab Dada Qo'rquytning (aslida bu yerda: Qo'rquyt ota) o'zligi va xususiyatlariga urg'u beriladi, so'ngra 28 maqol sanab o'tiladi. Uchta qo'lyozmada (Vatikan, Drezden va Bursa) shu qofiyalar bilan tugagan to'rt she'r (soylama) bor: 1. “-maz” qo'shimchasi bilan; 2. “yeg” bilan tugaydigan; 3. “bilür” bilan tugaydigan; 4. “görkli” bilan tugaydigan. To'rtinchi she'r (so'ylama) Vatikan qo'lyozmasida yo'q, ammo Anqara qo'lyozmasi boshqa taniqli qo'lyozmalarda uchramaydigan ikkita yangi she'rni (so'ylama) o'z ichiga oladi ². Keyin to'rt turdagi ayollar tasvirlangan³.

“Dada Qo'rquyt kitobi” qo'lyozmalari (va “Gunbed qo'lyozmasi”) ustida keng ko'lamli tadqiqotlar va izlanishlar olib borildi. Avvalgi tadqiqotchilar (Gökyay,

² Bu hikoyalar dastlab Kaçalin, keyinroq Ercilasun tomonidan nashr etilgan. Yaqinda Sertkaya boshqa nashrlarni hisobga olgan holda ushbu hikoyalarni qayta nashr etdi. Qarang: Mustafa Sinan Kaçalin, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017 s.205-219, Tıpkıbası 221-243; Ahmet Bican Ercilasun, *Nehir Destan Oğuzname* (Oğuz Bitig), İstanbul, Kasım 2019, s.22-23 ve s. 297-302; Sertkaya (2022): “Dede Korkud'dan iki yeni soylama”, *Şükrü Haluk Akahın Armağanı = Studies in Honour of Şükrü Haluk Akahın*, Akçağ, Ankara, 2022, s. 525-538.

³ Sertkaya ushbu to'rt turdagi ayollarni tasvirlaydigan bo'limni to'rtta qo'lyozma bilan taqqosladi. Qarang: Sertkaya (2023): “Dede Korkut Kitabı'nin Bursa yazmasının “Giriş” bölümü. Bu yerda manixiy uyg'urlar tomonidan qog'ozga yozilgan matn parchasida an'anaga mos kelishi yoki bo'lmasligi mumkin bo'lgan to'rt turdagi ayollar haqida ma'lumot berilgan. Qarang: Osman F. Sertkaya, “Fragmente in alttürkischer Runenschrift aus den Turfan-Funden”, *Runen, Tamgas und Graffiti aus Asien und Osteuropa*, Wiesbaden 1985, s. 133-164; va *Göktürk Tarihinin Meseleleri / Probleme der köktürkischen Geschichte/Some Problems of Köktürk History*, Ankara 1995, s. 225-276.

Ergin, Tezcan, Özçelik, Kaçalın va boshqalar) Drezden qo'lyozmasidagi bahsli so'z va iboralarni Vatikan qo'lyozmasiga murojaat qilib, undan dalil sifatida ishlatgan holda tuzatgan. Xuddi shunday, Vatikan qo'lyozmasidagi ba'zi imlo xatolarini Drezden qo'lyozmasi bo'yicha tuzatishga harakat qilindi.

Biz bu munozarali so'z va iboralarni "Dede Qo'rqu" kitobi (2020-yil dekabr va 2024 Mart) tarjimasida ham ta'kidlab, ularni yaqinda Bursa qo'lyozmasi bilan solishtirdik. Buning uchun biz asosan Tezcan va Boeschoten nashrlariga tayandik (2001, 2018). Eronda Günbed qo'lyozmasining topilishi bilan (2018-yil dekabr), biz uning matn tarjimasini ham kitobimizga qo'shdik. Biz ushbu qo'lyozmani boshqa qo'lyozmalardagi muammoli, tushunarsiz bo'laklarni hal qilish uchun ham ishlatdik. Shunday qilib, biz tarjima qilgan "Dada Qo'rqu" matnini yana nashrga tayyorladik. Shu maqsadda tadqiqotchilarning keyingi o'qishlari, talqinlari, tuzatishlari va sharhlari solishtirilib, qayta baholandi.

Quyida Bursa qo'lyozmasi imlosi, so'zlari va jumllaridagi ba'zi o'ziga xos farqlarga to'xtalib o'tamiz.

So'zlarning yozilishidagi tafovutlar va imlo hoqida

*Bursa qo'lyozmasida so'zlarning yozilishida tafovutlar mavjud bo'lib, bu yerda "soylamak" o'rniga "söylemek" fe'li ko'p ishlatiladi.

*Bursa qo'lyozmasida so'zlarning ajralishi tufayli turli imlolar ham uchraydi. Bunday qisqarishga misol:

Drs.5b.2: uzunca tenefi görkli; Brs.3b6-7: uzun (7)cānu tenefi görkli. To'g'ri imlo (<uzunca-anu) bo'lishi kerak. ("uning uzun chodir arqoni")

*Drezden qo'lyozmasida eng ko'p muhokama qilingan quyidagi "yeg" so'zi imloviy xato tufayli ("ye" o'rniga "be") boshqacha yozilgan: "Günbed", "Bursa" kabi qo'lyozmalarda bu so'z "yeg" ekanligini ko'rsatadi:

Dr.68a.8-9: Ol kun cilasun beg(!) erenler döne döne şavashdi. "Shu kuni *mard qahramonlar* urushda qayta-qayta jang qildilar". Biroq, Vat. qo'lyozmasiga ko'ra:

Vat.99b.10: cilasun yeg erenler; Brs.53a.4: yeg (!) erenler

Drezden qo'lyozmasida "beg" tarzida yozilgan so'zlar ba'zan "yéğ" (ikki nuqta bilan) shaklida ham ko'rinadi.

Ayniqsa, hikoyalar oxirida "alp er" va "alp erenler" o'rniga "beg erenler" yoziladi. Tadqiqotchilar bu so'zni qanday yozilgan bo'lsa, shunday o'qigan ("bey erenler").

"Beg" so'zining ikki nuqta bilan yozilishi (diş ostida ikki nuqta) tufayli tadqiqotchilar o'rtasida bahs-munozara yuzaga kelgan. Tezcan birinchi bo'lib boshqacha fikr bildirdi. Uning fikricha, *yég er* "qahramon, bahodir" ma'nosini bildirgan, shuning uchun "beg erenler" yozilgan joylarni "yég erenler" deb tuzatish kerak. Tezcan o'z talqinini Vatikan qo'lyozmasidagi imlolarga asoslagan (Vat. 83b.13, 91b.1, 99b.10, 99b.12: *yég erenler*; Vat.102a.3: *yég er* 'qahramon, bahadır'). Keyinchalik Günbed qo'lyozmasi va Bursa qo'lyozmasi bu imloni qo'llab-quvvatlagan (qarang. Gün.15a.13: *yeg er* 'alp er'; Brs.53a.4: *yeg(!) erenler*)

Gunbed qo'lyozmasida *yeg* so'zi ayniqsa yakka holda uchraydi, ya'ni "qahramon, jasur" ma'nosida. Masalan:

Salur'un yigidi /*yégi*/, Eymür'ün yakishigi /*görki*/ (Gun.12a.10).

Erlügüne yéglügüne tahsin Ğazan: "Jodavorliging va qahramonligingga hamdu sanolar, Qozon!" (Gün.29b.7). Qarang: Drs.69b.13: Beri gel Salur beyi / Salur görki.

"Er" va "yég" so'zlari ko'p joylarda birga keladi. Demak, Dede Qo'rqut matnidagi "beg / yég er(enler)" deb yozilgan bo'laklarni – Günbed qo'lyozmasi va yangi topilgan Bursa qo'lyozmasi asosida – "alp er/enler" shaklida tuzatish lozim. (qarang. Gün.26a.14: alpim erim(!) va Gün.15a.13-15a.4-; Günç.13a.13-14 va 114a.12).

*Vatikan va Bursa qo'lyozmalarining umumiy xususiyatlaridan biri qaratqich kelishigi (Akkusativ) qo'shimchasining hamza bilan ifodalanishidir. Biz odatda bu imloni fors tilidagi tamlamalarda/tarkiblarda (Genitiv konstruksiyalarda) ko'ramiz. Bursa qo'lyozmasida unli bilan tugagan so'z oxiridagi *hamza* belgisi qaratqich kelishigini bildiradi. Bu imlo Bursa qo'lyozmasida keng tarqalgan, lekin Drezden qo'lyozmasida kam uchraydi. Masalan:

Drs.78b.12-13: Dedem Korkut gelüben şazılık çaldı, bu Oğuznâme(yi) düzdi koşdı.

Brs.62a.2: Bu Oğuznâme(yi) dünetdi(?) koşdı. ("Duzdi" o'rniga imlo xatosi)

Har ikki qo'lyozmada ham so'z oxiridagi "he" unsizidan keyin kelishik qo'shimchasi hamza bilan ifodalangan: Dr.38b.3 va Brs. 31a.2: nesne(yi).

Dr.107b.6: Qazılık *Qoca(yı)* şalı vermişler. ("Kazilik Kojani ozod qilishdi"). Bu gapda qaratqich kelishigi (-yi) ham hamza bilan ifodalangan. Shuningdek: Brs. *qoca(yı)*.

Vatikan qo'lyozmasida so'z oxiridagi "he" unsizidan keyin hamza unutilgan:

Vat.86b.6: *çobanlar*(ı); Vat. 97a.1: *anam*(ı) (qarang: Özçelik 2023:28).

*Barcha qo'lyozmalarda ba'zi so'zlarning imlosi noto'g'ri hisoblangan, lekin to'g'ri yozilgan misollarni ham ko'ramiz. Bular matnni takomillashtirish uchun muhimdir. Masalan:

Drs.30a.5: Kardeş (diye) inleyen /saklayanda/ yoldaşıma yazık!; ("Birodar (dep) xo'rsinib/ Men hamrohimga achinaman!");

Vat.89a.9: saklayanda; Brs.24b.1: kartaş déyü saklayanda(!) yoldaşa yazığ.

Biroq: *Ağladı sıkladı*; Drs.23a.7; *Ağlayuban sıklayubanı* évine geldi, 47b.9.

Yana bir misol:

Drs.58b.3-4: And içmişem kısır kısırağa bindüğüm yok, karavata vardüğüm yok.

Türki tilda: "Ant içmişim, kısır kısırağa bindiğim yok /binmem; gazālara vardığım yok"

("Men bepusht ayg'ir minmaganman, muqaddas urushlarda qatnashmaganman deb qasam ichdim").

(Tezcan tarjimasi şu mo'nada: "Qasam ichdimki, bepusht ayg'ir minmaganman; fohishaxonalarga(!) kirmaganman (bundaylar bilan)").

Ushbu jumlada Drezden qo'lyozmasidagi so'z "karāvāta" deb o'qilmoqda, ammo yozuvchi bu so'zni tushunmagan bo'lsa kerak. Biroq Bursa va Vatikan qo'lyozmalarida bu so'z arabcha "ze" harfi bilan yozilgan:

Qarang. Brs.46a.2; Brs.45b.7: *kazavāta* varduğum çok "Men ko'p muqaddas urushlar qildim"; Vat. *qazāvata* (Ar. *ğazā* 'muqaddas urush', ko'plik: *ğazāwāt*) S.T.: *xarabat* 'fohishaxona', (Tezcan keyinroq bu so'zni *xaravata* deb tuzatgan).

Xuddi shu so'zni quyidagi jumlada ko'ramiz: Drs.58b.13: And içeyim, bir gez boğaz kişrağa bindüğüm yok. / Binübeni karavata varduğum yok. "Qasamki, men hech qachon homilador bo'lgan ayg'irga minmaganman. / Men (u bilan) muqaddas urushlar qilmadim".

Yo'qotilgan / o'tkazib yuborilgan jumlar yoki so'zlarga misol:

Bursa va Vatikan qo'lyozmalarida Drezden qo'lyozmasida yozilgan jumlar ba'zan o'tkazib yuboriladi. Masalan: Drs.6a.11: ... tavuğ kümesine şığır şamına dönmüş. "... (tovuq va sigir) otxonaga aylantirildi."

Bursa va Vatikan qo'lyozmalarida quyidagi jumla yana qisqartirilgan:

Drs.51b.11: At başını yoxaru tutdı, bir kulağın qaldurdı, ¹²Beyrege karşı geldi. "Ot boshini ko'tardi va bir qulog'ini ko'tarib, Beyrekga yaqinlashdi".

Brs.40a.13: At başını qaldurdı, *Bayrege* karşı geldi;

Vat.76b.8: At başını qaldurdı, *Baryege* karşı geldi.

Bursa qo'lyozmasida quyidagi jumla to'liq emas yoki tushirilgan:

Drs.40a.4-6: Gök çayıruñ üzerine bir kırmızı otağ dikilmiş, yazub(!), bu otağ kimün ola?" dedi. "Yashil o'tloqda qizil chodir qurildi. "Ey Xudo! Bu kimning chodiri bo'lishi mumkin? - dedi u."

Bu jumlada kelgan "yazub(!)" so'zi boshqa qo'lyozmalarda to'g'ri yozilgan: Brs.32a.3: *yā rab[b]i*; Vat.: *yā rab*.

Dresden va Bursa qo'lyozmalarida quyidagi qatorda [aşmaduñ mı?] so'zi tushirilgan:

Drs.92b.7: Arku belli ala tağı avlayuban kuşlayuban [aşmaduñ mı?]

Hikoyalar sarlavhalarini kelishish

Bursa va Vatikan qo'lyozmalarida hikoyalarning sarlavhalari mos keladi. Masalan, o'n ikkinchi hikoyaning sarlavhasi:

Drs.147b.8-9: İç Oğuz Dış Oğuz(un) Asi Olup Beyreğ(in) Öldüğü Boyu beyân eder Hân'ım hey! ; Vat.103b.8: "Hikâyet-i Taş Oğuz İç Oğuz aşı olup Beryek vefâtı"; Brs.: "Taş Oğuz İç Oğuz aşı olup Bayrek öldüğü boyını beyân eder"

Xulosa

Yangi kashf etilgan Bursa bilan endi bizda to'rtta qo'lyozma mavjud: Vatikan, Drezden, Anqara va Bursa. Bular DK qo'lyozmalarining bir bo'limidan, Eronda topilgan Gunbed qo'lyozmasi esa DK kitobining boshqa bo'limidan kelgan deb ishoniladi. Shu paytgacha faqat Vatikan qo'lyozmasi ovoza qilingan, Bursa qo'lyozmasi (va bilvosita Gyunbed qo'lyozmasi ham) Drezden qo'lyozmasining o'qish qiyin bo'lgan qismlarini talqin qilish va tushuntirishda yordam beradi. Biroq, Bursa qo'lyozmasidagi tovushlar ko'p joylarda noto'g'ri.

Shunga qaramay, u Drezden qo'lyozmasidan ko'ra ko'proq o'qiladi va uning ko'plab yetishmayotgan qismlari va tushib qolgan jumllarini to'ldiradi.

Yangi topilgan Bursa qo'lyozmasi, albatta, qo'lyozmaning eng qadimgi versiyasini ajratib ko'rsatishga va uni yanada tushunarli qilishga yordam beradi. Mavjud nusxalar bo'yicha tahririy tanqidning nashr etilishi matnning asl nusxasini ochishda yordam beradi. Menimcha, buning vaqti keldi. Tadqiqotchilar ushbu savolga jamoa bo'lib murojaat qilishlari to'g'ri bo'ladi.

Meni tinglaganingiz uchun katta rahmat!

Adabiyot

Dede Korkut Kitabı, Bursa Yazması Tıpkıbasım, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., Bursa 2022.

Ergin, Muharrem (1958), *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kardeş Kalemler, Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi, sayı: 200

Özçelik, Sadettin (2023), *Dede Korkut -Vatikan Yazması- (Giriş, Notlar, Metin, Dizin)*, Ankara, 387 s.

----- (2016 /I), *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

----- (2016 /II), *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

Sertkaya, Osman Fikri (2023). "Dede Korkut Kitabı'nın Bursa yazmasının "Giriş" Bölümü", *Dede Korkut Kitabı Bursa Yazması Tıpkıbasım*, Bursa Büyükşehir yayını.

----- (2022), "Dede Korkud'dan İki Yeni Soylama", *Şükrü Haluk Akalın Armağanı*, Akçağ yayınları, Ankara, s. 525-538.

----- (2012), *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, Ekim 2020, s. 29-44.

----- (2006), *Dede Korkut Kitabı. Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü*, Nisan 2006, s. 8-14;

Shahgoli, Nasser Khaze, Vaiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabai, Sara Behzad. (2019). "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16/2, 147-379.

Tezcan, Semih- Boeschoten, Hendrik (2018⁵), *Dede Korkut Oğuznâmeleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Tezcan, Semih. (2020). *Topkapı Sarayı Oğuznamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

----- (2018), *Dede Korkut Oğuznâmeleri Üzerine Notlar*, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Tulu, Sultan (2024). *Dede Korkut Oğuznamesi, Boylar ve Soylamalar, Günümüz Türkçesine Sözlü Çevirisi Dresden nüshası ve Günbed-i Kavus / Türkmensahra El Yazması Esasında*, Paradigma yay., Çanakkale, 476 s (+ XXVII s.)

<https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/dede-korkutta-heyecanlandiran-gelisme-bursa-nushasi-bulundu-679325.html> (30 Mart 2024)

MUNDARIJA

Hüseynova Mahirə Nağı qızı. AZƏRBAYCAN VƏ ÖZBƏK DİLLƏRİNDƏ HİDRONİMİK VAHİDLƏRİN MÜQAYISƏLİ-LİNQVİSTİK TƏHLİLİ	5
Зулпукаров Капар, Талипова Сахида Эргешбаевна. ОБ ОДНОМ ПОДХОДЕ К СРАВНИТЕЛЬНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ПАДЕЖНЫХ СУФФИКСОВ В УЗБЕКСКОМ И КЫРГЫЗСКОМ ЯЗЫКАХ	12
Adilbekova Elmira Seytimovna, Сұлтан Саният Бауыржанқызы. ABAY ESERLERİNDE İDEAL İNSAN: AHLÂK, BILGI VE İRFAN EKSENİNDE İNSAN-I KÂMİL	21
Sulton Tulu. "DADA QO'RQUT KITOBİ"NING YANGI TOPILGAN BURSA QO'LYOZMASI	30
Найманбай Айнұр Рахымбердіқызы. АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ПОЭЗИЯСЫ ЖӘНЕ ШЫҒЫСТЫҚ САРЫН	37
Самситова Луиза Хамзиновна. ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА И ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БАШКОРТОСТАН	44
Mirvari İsmayilova Abbas qızı. AZƏRBAYCAN MƏTBƏX MƏDƏNİYYƏTİNİN MİLLİ İDENTİKLİYİ (və yaxud etnokulturoloji səciyyəsi)	52
Mustafa NERKİZ. KAZAK VE ÖZBEK ATASÖZLERİNDEN HAREKETLE KOLEKTİF BİLİNÇ VE BİRLİK KAVRAMI	65
Қ.С.Қалыбаева. ӨЗБЕК ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДЕГІ ОРТАҚ ТАНЫМ: ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	74
Mavlonova Klaraxon Mahmudovna. MATN TUZILISHINI BELGILOVCHI KOMPONENTLAR TAHLILI	81
Кобыскан Александр Степанович. ЛЕТНИЕ ЛАГЕРЯ КАК ПРОСТРАНСТВО ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ: ОПЫТ БАШКОРТОСТАНА	87
Kambarova Saodat Irkinovna. O'QUVCHILARNING OBRAZLI TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR YONDASHUVLAR	95
I SHU'BA. TURKIY XALQLAR ADABIYOTI VA XALQ OG'ZAKI IJODI MASALALARI	
Ubaydullayeva Rayxon Abdujalil qizi. AHMAD A'ZAMNING "RO'YO YOXUD G'ULISTONGA SAFAR" ASARIDA INTERYER TASVIRI	101
Sayali Safarova. "AZƏRBAYCAN OĞLU ÖZBƏK ŞAİRİ" MAQSUD ŞEYXZADƏ YARADICILIĞINA NƏZƏR	107
Маметова Дильфуза Алимовна, Алтынбекова Ақерке Ерболатқызы. TÜRK HALK GELENEĞİNDE HOCA NASREDDİN: MİZAHIN VE HİKMETİN SİMGESİ	113
Адильбекова Эльмира Сейтимовна, Берікқызы Сая. TÜRK DESTAN ÇALIŞMALARI VE EPIK GELENEKLERİ HAKKINDA BAZI	123

